

PLÉH CSABA

A PSZICHOLÓGIA ALAKULÁSA A HIVATÁSOK RENDSZERÉBEN

A tudományok harca a XIX. század végén

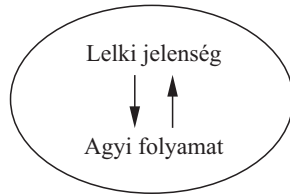
A XIX. század végén több felfogás fogalmazódott meg a bölcsészvilágban arról, amit ma a mentális étellel foglalkozó pszichológia témájának nevezünk. Versengő felfogások voltak, amelyek hozzá is járultak az egyes szakmák önállósodásához, ugyanakkor jellegzetes zsákutcákat is teremtettek. Az 1. táblázat mutat néhány jellegzetes hozzáállást.

Ezek között a fél évszázadon belül megfogalmazott versengő felfogások között már saját korukban, szinte önreflektíven is megfogalmazódtak a rivalizációk. (A részletesebb bemutatást lásd Pléh, 2000, 11. fejezet.) A tartalmi alapkérdés mindig a redukció. Az emberi alapkérdés pedig az, hogy a tagolódó intézményi rendszerben, a tekintetes karok világában hová illeszkedjen az ember belső világának vizsgálata. A francia kultúrában jellegzetes volt például az a hárompólusú vita, amelyben az egyik oldalon az intuicionista Bergson és a korai neuropszichológia vitáztak. Vajon visszavezethető-e az élményvilág az idegrendszer működésére, mint azt az 1a ábra mutatja, vagy pedig Bergson intuicionista szemmel szemantikai felfogásának megfelelően itt két elválasztott létmódról van szó (1b ábra). A másik oldalon pedig az egyénnel foglalkozó pszichológia és a két-

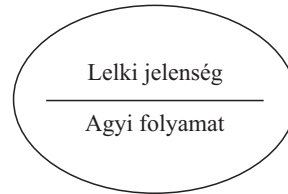
1. táblázat. A XIX. század végének jellegzetes elképzelései a mentális folyamatok vizsgálatáról

Képviselő	Wundt kísérleti pszichológia	Neuropszichológia Wernicke	Szociológia Durkheim	Pszichologizmus J. S. Mill	Szellemtudomány Dilthey	Logika Frege, Husserl
Viszonyítás	Test-lélek	Agy-viselkedés	Egyén- társadalom	Egyéni lélek- logika-kultúra	Egyén-kultúra	Logika- matematika
Redukció	Nincs, emergens	Neurális	Nincs, emergens	Pszichologizmus	Kultúra vezet	Platonista
Kritika	Husserl	Bergson		Frege, Husserl	Bühler	Bühler

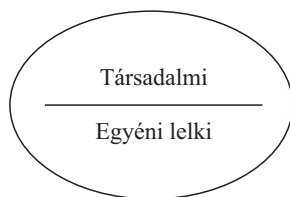

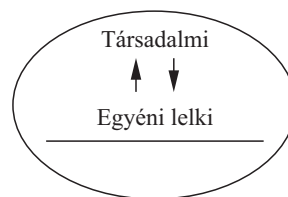
a) A korai neuropszichológia felfogása

b) Bergson felfogása

c) Durkheim felfogása a szintek viszonyáról

d) Halbwachs és Blondel radikális szociológista felfogása

1. ábra. Néhány jellegzetes vita a mentális világ helyéről a francia kultúrában a XX. század elején

féle aspektust hirdető (Durkheim, 1c), illetve a radikális (Blondel, Halbwachs, 1d) szociális felfogások között zajlott a vita (1. ábra).

A pszichológia egészének sorsát befolyásoló, máig érdekes tanulságokkal zajló rivalizáció azonban az önálló kísérleti pszichológiát elindító német kultúrában jelent meg. A XIX. század végén az életfilozófusok a kultúra nevében, a modern logika úttörői, Frege (1980) és Husserl (1992) pedig az igazság eszménye nevében kérdőjelezték meg a természettudományos pszichológia ambícióit. Frege és Husserl érvelése egyszerű: sem az igazság, sem az igaz ismeretek szerveződése nem vezethető le az egyéni lelki élet struktúrájából, ha azt pusztán egyedi képzetek tárházának tartjuk. Ha a logika törvényei pszichológiai törvények, akkor a logikai törvényeknek is bizonytalanoknak kellene lenniük, nem lehetnének *a priori* érvényűek, és pszichológiai entitásokra kellene utalniuk. Ez volt a fél évszázadon át tartó nevezetes pszichologizmusvita. Ezt a mai olvasó számára igen érdekes élettörténeti és eszmei összefüggésekbe rendezve mutatta be Kusch (1995). Az eszmei vita sokszor vált *a korabeli pszichológia szidalmazásává*. Ennek van egy intellektuális oldala, ahol a pszichológust naivnak, logikailag kifinomulatlanoknak tartják, aki nem ér fel a gondolat problematikájáig. Ez a probléma még ma is megjelenik, például még a neurobiológus Changeux és a fenomenológus Ricoeur (2001) vitakönyvében is, ahol a

fenomenológus szerint maga a kísérleti pszichológia hibásan konstruálja meg a mentális világot, s ezért a biológus rossz fogalmakat próbál redukálni vagy rekonstruálni.

A korszak kritikai alaphangját Husserl adta meg, egyszerre tele sértettséggel és göggel:

ha ez a [kísérleti] pszichológia kísérleti módszerei folytán az egyetlen tudományos pszichológiának tarthatja is magát, és lenézheti az „íróasztal-pszichológiát”, mégis kénytelen vagyok súlyos következményekkel terhes eltévelyedésnek nyilvánítani azt a véleményt, hogy ez a pszichológia lenne a pszichológia, a teljes értelemben vett pszichológiai tudomány. [...] a kísérleti pszichológia úgy viszonyul az originális pszichológiához, mint a társadalomstatisztika az originális társadalomtudományhoz. [...] a kísérleti lélektan esetlegesen elérheti azt, hogy segítségével értékes pszichofizikai tényeket és szabályosságokat állapítunk meg, tudat-tudomány nélkül azonban, amelyik rendszeresen, immanensen vizsgálja a pszichikumot, e tények és szabályozások mélyebb megértése és végleges tudományos értékelése nem történhetik meg (Husserl, 1992, 131–132).

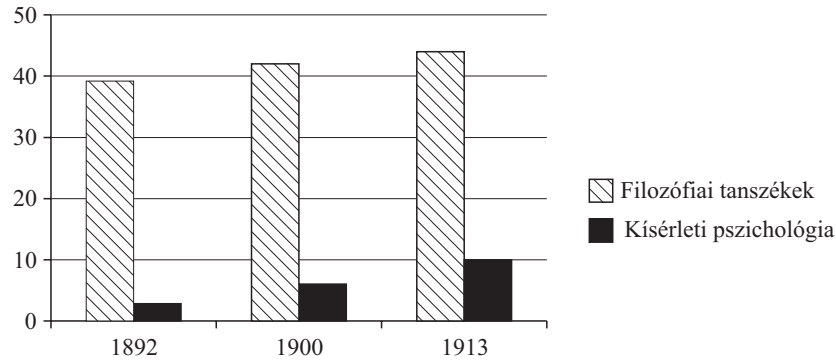
Érezni mindebben egy furcsa hitet az intuitív filozófusi fogalmi tudás megkérdőjelezhetetlenségéről. Piaget (1965) még a hatvanas években is könyvet szentel ennek a félreértésnek, a filozófiai, pusztán fenomenológiai karosszék-pszichológia gögös mindentudás illúziója lehetetlenségének. Piaget azt is felismeri, elsősorban Bergsonra vonatkoztatva, hogy ez a mára mintegy 100 évvel ezelőtti fenomenológiai bizonyosság csak egy sajátos, asszociatív szerveződésű hagyományú kísérleti pszichológiában nem fér el, de nem a pszichológia egészében. Jól tudjuk, hogy a mai kognitív pszichológia sajátos propozicionális felfogása pontosan azt cáfolja meg, hogy a pszichológia szükségszerűen atomisztikus lenne, idegenkedne a kijelentésszerű szerveződéstől.

Visszatérve a XX. század elejére, a német helyzet különlegességét a nyíltan megjelenő egzisztenciális mozzanatok is adják. A *kísérleti pszichológia mint egzisztenciális fenyegetés jelent meg az akadémiai világban*. Mint a 2. ábra mutatja, a növekvő számú filozófiai tanszékeken valóban megnövekedett a kísérleti pszichológiát művelő vezetők aránya.

Az ábra azonban azt is érezteti, hogy a filozófusok aggodalma eltúlzott. A betolakodó pszichológusprofesszorok aránya 8%-ról 23%-ra nőtt. Van, akinek azonban ez már aggasztó. Kétségtelen, hogy az önálló pszichológia német alapvetésében, mint Ben-David és Collins (1966) klasszikus elemzése rámutatott, a pszichológia a természettudósi módszer és a filozófiai kérdés szerephibridizációjából jött létre. Ez a hibridizáció nemcsak intellektuálisan volt fenyegető a hagyományos filozó-

PLÉH CSABA

2. ábra. A kísérleti pszichológiai tanszékek száma a német filozófiai tanszékek számához képest a századfordulón (Kusch, 1995, 126–127 nyomán)

fusokra, a természettudományos redukcionizmus veszélye révén, hanem állásaik szempontjából is.

Egy konkrét állásügy, a marburgi egyetem professzori kinevezése kapcsán mindez országos petícióvá fajult, ahol a filozófusok drámai szavakkal ecsetelték állásféltségüket. Eközben azonban éppen ők fogalmazták meg a pszichológia német önállósulásának nagy gondját, egyszerre védve közben saját érdekeiket: „A kísérleti pszichológiát csak saját professzorátusok kialakításával kell támogatni, s mindenütt, ahol korábban filozófiai professzúrákat pszichológusok foglaltak el, új filozófiai professzúrákat kell létrehozni.” *A filozófiaprofesszorok petíciója*, 1913 (Ash, 1980 nyomán). A kiáltványt 107 életfilozófus és fenomenológus írta alá a német nyelvterületen, jó részük azonban olyan, akinek semmi egyetemi tapasztalata nem volt a pszichológiáról. A szóba jöhető 41%-a írta alá a kiáltványt, s közülük csak 7% írt valaha is a pszichológiáról, míg a nem aláírók 51%-a írt már a pszichológiáról (Kusch, 1995). Ez a minta a mai világból is ismert, a nyilatkozás hiányos ismeretek és hiányos kompetencia mellett korunktól sem áll távol.

Egy évszázada hatalmas vitát kavart ez a kiáltvány. Az idős Wundt egész könyvet írt a kísérleti pszichológia kettős attitűdjének védelmében (Wundt, 1913). A könyv címe is drámai: *A pszichológia létért folyó küzdelme*. Wundt olyan kettős attitűd védelmében szól, amely azt hirdeti, hogy szemben a naiv naturalizmussal, éppen a pszichológiának van szüksége a filozófiai műveltségre, és igenis kapcsolatot kell tartani filozófia és természettudományos pszichológia között. A filozófus Husserlrel szemben Wundt azt védi, hogy a pszichológusok igenis kifinomultak filozófiailag, az élettanászokkal szemben magát a filozofikus műveltséget hirdeti, Dilthey követőivel szemben pedig a kultúrát is elhelyezi egy másik aspektusként a pszichológiába, a népléktan programját védelmezi.

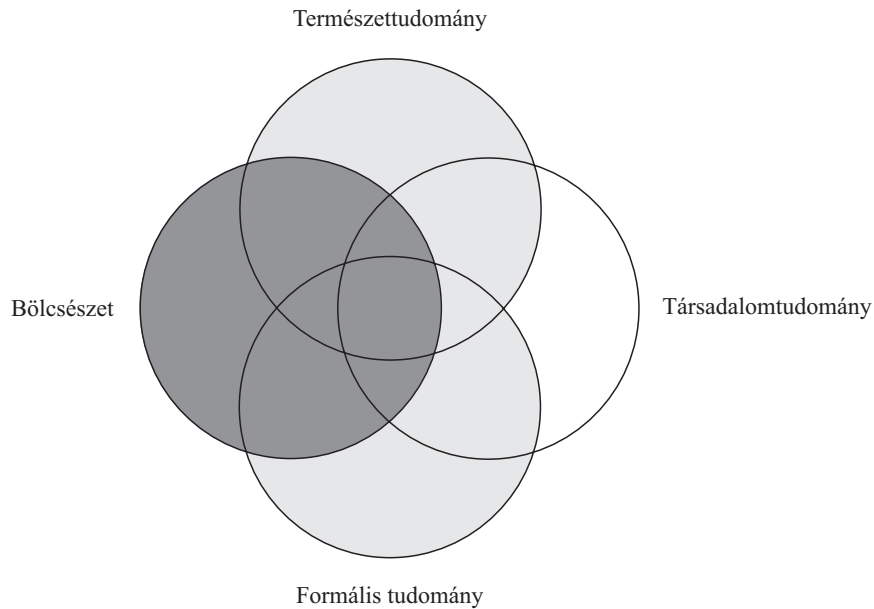

A vitának három máig tartó tanulsága van. Az egyik az *önállóság*. A pszichológia teljes önállósulása a német világban nem valósult meg. Emiatt azután *a harmincas évekre a pszichológia erőteljesen a nemzeti és társadalmi hivatással eltelt pedagógia szolgálóleánya lesz*. Számos tanszéket, melyeket a nagy felháborodást megelőzően a pszichológusok „vettek el” a filozófusoktól, ekkorra a pedagógusok vesznek át. A pszichológia egyre inkább az alkalmazott pszichológia irányába mozdul el. W. Stern és K. Bühler majd 1929-ben a maguk petícióját kénytelenek megfogalmazni, azt kérve, hogy korábbi pszichológusok vezette tanszékek ne pedagógusok uralma alá kerüljenek (Ash, 1980). Általában jellemző a korra, hogy a két háború közti korszakban, az alaklélektan virágzása közepette, a német akadémikus pszichológia egyre inkább a pedagógia uszályába kerül. Hasonló változás ez, mint a harmincas években a Szovjetunióban, illetve az ötvenes évek Magyarországon.

Az önállóság alapvetően fontos figyelmeztetést hordoz máig s a magyar pszichológiára nézve is. A mai egyetemi szervezeti átalakulások közben, amikor a népszerűség révén a pszichológia eltartottból eltartóvá válik, nagyon meg kell fontolnia, hogy milyen bölcs taktikával védje önállóságát. Ez nem csupán az egyetemek gondja, és semmiképpen sem képzelt veszély. A tudományfinanszírozásban, a szakrendben, az akkreditációs rendszerben is újra összekapcsolódik a pszichológia a neveléstudománnyal. Ez három tekintetben is aggályos. Nem elhanyagolható a jelképes mozzanat. Ez az összekapcsolás a pszichológia megszüntetve alárendelésének korszakát, az ötvenes éveket idézi. Aggályos azért is, mert komplex beágyazottsága révén a pszichológiának, miként Piaget (1967) már közel fél évszázada kiemelte, az ideális „helye” a fizikai, a biológiai, a formális és a társadalomtudományok között, azok érintkezései világában van, egyszerűen tárgyának beágyazottsága révén. Végül aggályos ez az (ön)elhelyezés, mert a mai világban, legalább egy évtizedig virágzik az a jelszórendszer, amely a bölcsészstudások művelésének s oktatásának korlátozását tűzi ki célul. A pszichológia fontos taktikai érdeke is ebben a helyzetben, hogy közelebbinek mutassa magát a természettudományokhoz. Ráadásul ez a valóság is. Olyan embertudományt szeretnénk csinálni, mely az emberi megismerés és érzés világát egyszerre tekinti proximális és disztális biológiai beágyazottságában, kibontakozásának kulturális interakciós meghatározottságában, s egyben mint formaalkotó rendszert is látja és láttatja (3. ábra).

A bölcs taktika itt egy harmadik, egzisztenciális mozzanatra is vonatkozik. A 100 évvel ezelőtti viták és a mai virágzónak indult német pszichológia sokáig nehezen heverte ki a két rivalizáció közötti vergődést, a filozófia és a pedagógia versengtek vele ugyanazért a szellemi territóriumért s kenyérért. Ez volt az elsődleges belső oka annak, hogy az 1940-es évekre az amerikai pszichológia vált egyértelműen vezetővé, ahol már az első nemzedék is önálló oktatási egységeket teremtett. Tanulságos ennek idői dinamikája a tudományos viták tartalmáról.

3. ábra. A pszichológia a tudományok rendszerében (Pléh, 2008)

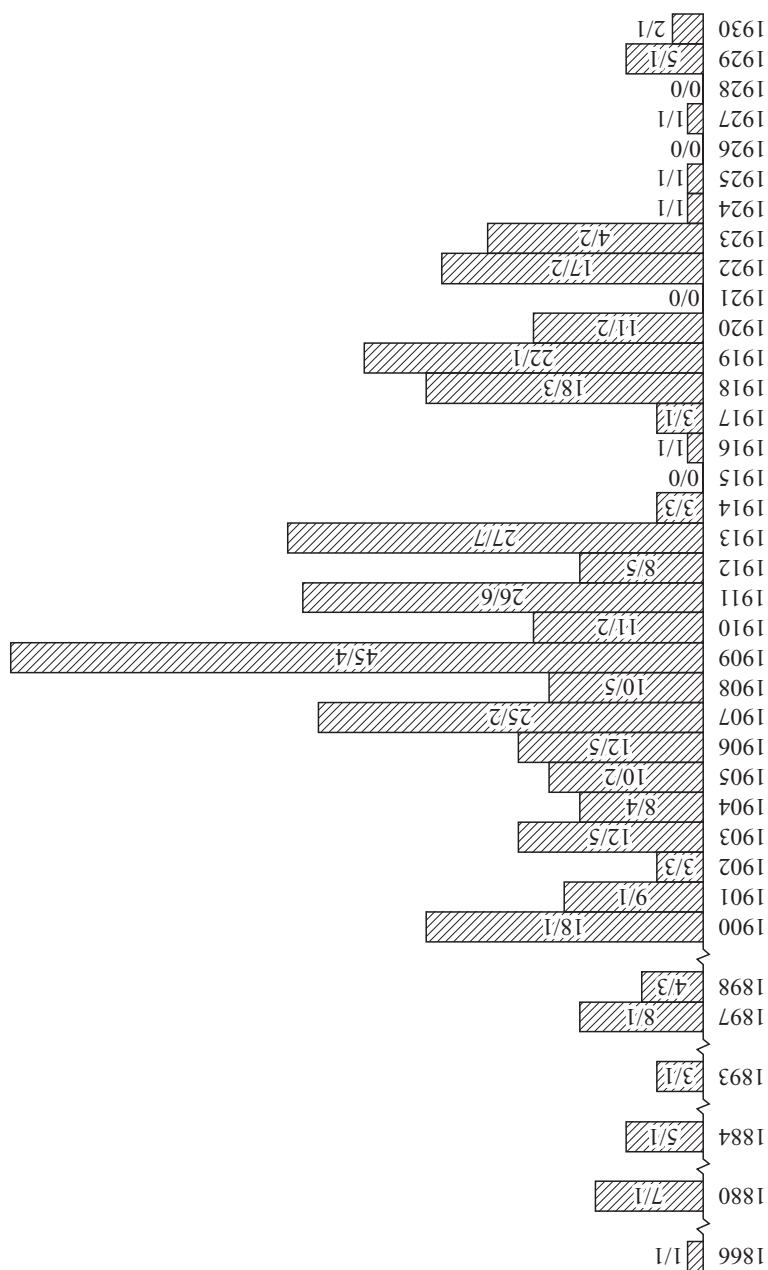
Mint a 4. ábra mutatja a pszichologizmusviták idői alakulását a német szakirodalomban, a csúcspont valamikor 1912 és 1914–15 között van. Az I. világháború alatt szép jelszavakat is hangoztatva (Fogjunk össze mindannyian a haza érdekében!) az egész pszichologizmusvita háttérbe szorul. Ez önmagában még érthető lenne, az érdekes azonban, hogy a háború után a német szellemi életben később oly kérdésessé vált irracionalista életfilozófiák válnak dominánssá. Az életfilozófia és a fenomenológia győzelme az egész pszichologizmusvitát a logika, a nyelvészet és hasonló státusáról háttérbe szorítja, és jön a győzedelmes nemzeti pedagógia.

A pszichológia, ezen belül a magyar pszichológia professzionalizációja

A nemzetközi pszichológiai életben már meglehetősen hagyománya van a kvantitatív „önreflexiónak”. A sort Kenneth Clark (1957) átfogó munkája nyitotta meg. Az *Amerikai Pszichológiai Társaság* megbízásából – idézési statisztikákat, folyóiratok olvasottságát, kiemelkedő pszichológusok életrajzi háttérének elemzését, egyetemi hallgatók nyomán követő vizsgálatát s egyéb módszereket használva – elemezte a II. világháború utáni Amerikában robbanásszerűen elterjedt pszicho-

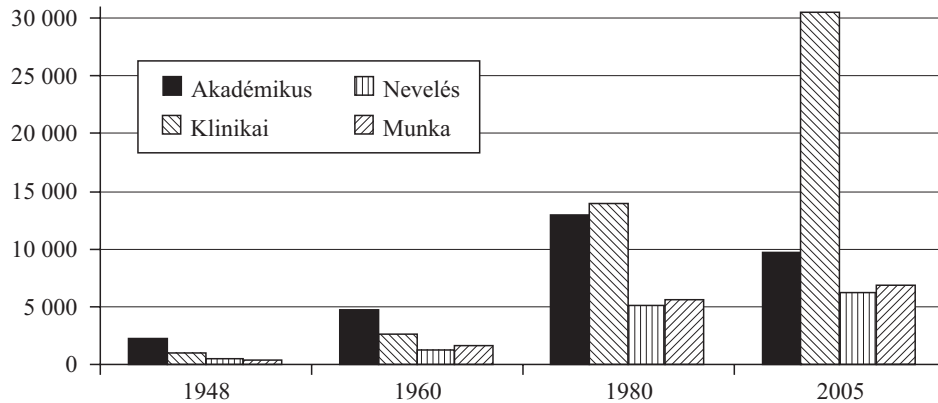

4. ábra. A pszichológizmust tárgyaló cikkek és könyvek száma (1/1) a német szakirodalomban (Kusch, 1995, 100 nyomán)

PLÉH CSABA

5. ábra. Az Amerikai Pszichológiai Társaság szekciótagságának létszáma fél évszázad során (abszolút számok, <http://www.apa.org/about/division/numbers.pdf> alapján összevonásokkal, Pléh, 2008 nyomán)

lógusi foglalkozást, a hivatásbeli sikert meghatározó tényezőket, a tudományos kiválóság lehetséges mércéit, a szakma egyes ágazatainak orientációit stb. Azóta a pszichológia mint tudomány és mint szakma önvizsgálatában egyaránt visszatérően nagy szerepet játszanak a hasonló kvantitatív módszerek, ami módot ad néhány tanulságos összehasonlításra a magyar és a külföldi pszichológia között. A húszas–harmincas évek világa az amerikai típusú intézményesülés győzelmét hozza. Amerikában a pszichológusok már az 1890-es évektől saját tanszékek kialakítására törekcszenek, a Clark Egyetemen, a Stanfordin, a Columbián. Ez érik be a két háború között, és ennek köszönhető a stabil intézményesedés és az amerikai szakirodalom növekvő fölénye, mint azt mindennap tapasztaljuk.

Az európai országok jó része a német mintát követte. A pszichológiai részlegek az egyetemi világban többnyire a filozófia valamilyen tagozatai voltak, s csak a II. világháború után jelent meg az akadémikus önállósulás. Európa keleti részén, így Magyarországon is ezt a folyamatot sok ideológiai és társadalmi alapú megtorpanás kísérte. Az embert önmagában tekintő s viszonylag stabil paraméterekkel tudományosan vizsgálhatónak tartó pszichológia sokféle rendteremtő és gyors változást hirdető mozgalom számára gyanús. A Budapesti Egyetemen – a későbbi ELTE világában – a harmincas években Harkai Schiller Pál vezetésével a bölcsészeten működik egy Lélektani Szeminárium. Csak 1947-ben jött létre egy fennmaradó Lélektani Tanszék, Kardos Lajos vezetésével, de a valódi szakképzés csak 1963-ban indulhatott be.

Az önállósuló akadémiai szakma életében mindenütt évtizedekig tartott, amíg a gyakorlati pszichológia fölénybe került az elméleti pszichológiával szemben. Az Egyesült Államokban csak a II. világháború után került fölénybe az al-

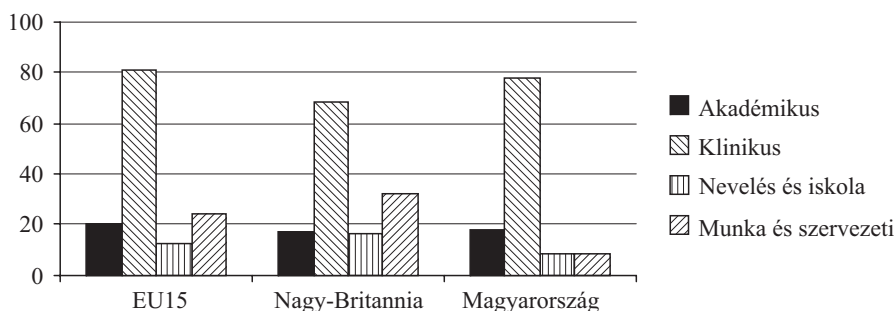

kalmazott pszichológia az akadémikus pszichológiával szemben (Clark, 1957), Magyarországon pedig csak az 1970-es évek végére. Hosszú folyamatról van tehát szó. Ma azonban a legtöbb országban nagyon jellegzetes profilt mutat a hivatások aránya. Az 5. ábra mutatja a legnagyobb múltú társaság, az APA, az Amerikai Pszichológiai Társaság esetében a nagy foglalkozási csoportokat. Az akadémikus specializáció 1948 és 2005 között 41%-ról 12%-ra csökkent a teljes tagságban, összhangban a hivatásszerű pszichológia kibontakozásával. Ugyanakkor a klinikai jellegű foglalkozások aránya 18%-ról 33%-ra nőtt.

Hasonló, bár kisebb történeti részletességű adatok Európából is rendelkezésünkre állnak. Az Európai Pszichológiai Társaság adatai szerint 2003-ban a lakossági telítettségi arány egy pszichológus 1850 lakosra, míg az EFPA elvárásai szerint 2010-re az arány 1:1500 lesz. A deklarált foglalkozási arányok hasonlítanak az amerikaihoz, azzal a finomítással, hogy a klinikai hivatások még dominálóbba (6. ábra).

Látható, hogy a társadalom bajai és az egészségügy jelentik a pszichológia legfontosabb alkalmazási területeit. A világon mindenütt a pszichológusok kétharmada, háromnegyede az egészségügyben, klinikai területen dolgozik. A klinikai pszichológia évszázados hagyományok során, fokozatosan professzionalizálódott. Ez a professzionalizálódás a legtöbb országban rendkívül finom lépéseket igényelt. Az egyik ilyen finom lépés volt az eltávolodás a kifejezetten orvosi gyakorlattól, és a különbségtétel a klinikai pszichológus és a pszichiáter munkája között. Sok esetben gyakorlatilag ez azt jelenti a terápiás munka során, hogy míg a pszichológus nem írhat fel gyógyszert, addig az orvos felírhat, de természetesen mindenhol léteznek sajátos jogi és különböző egészségügyi megoldások is.

A professzionalizáció sajátos oldala a klinikai szakmákban a továbbképzések rendszerének kialakulása. Ez az a terület, ahol hasonlóan az orvostovábbképzés vi-

6. ábra. A pszichológusi hivatás különböző ágai százalékos arányban az ezredforduló táján, az európai pszichológiai társaságok adatszolgáltatása alapján. (Az összegek 100% feletti értéket adnak, mert többszörös hovatartozást is lehetett deklarálni, Pléh, 2008 nyomán)

lágához, többnyire többszintű ráképzésben alakul ki a klinikai pszichológusi kompetenciák rendszere. Magyarországon például, még az 1960-as években, az 5 éves egyetemi képzés második szakaszában kaptak a pszichológusok klinikai képzést. Az 1970-es évek közepétől csak utólagos, az egyetem utáni hároméves képzés után jogosultak a klinikai szakpszichológusi cím használatára. A pszichoanalízis terjedése révén a gyakorlati pszichológia egyik ágában igen határozott követelmény az igazi beavatási mozzanat, ez a beavatás a pszichológia egészében mindenütt évtizedig tart. A professzionalizáció általában további differenciációt is jelent. Nemcsak a klinikai szakpszichológus cím meglehetősen erősen szabályozott, de különböző alágak jönnek létre, mint például felnőtt- és gyermekklinikus stb. szinte minden országban, és külön technikai tanfolyami igények keletkeznek bizonyos eljárások használatára. A pszichoterápia különösen erőteljesen szabályozott, végzéséhez további eljárások és további ellenőrzési lépcsők vannak beiktatva.

Az *iskola és a gyermeki fejlődés* témája a modern pszichológia hivatástudatának másik fő táplálója már a századforduló óta. Európában Binet és Claparède, majd Jean Piaget és Henri Wallon, Amerikában John Dewey, Thorndike és mások, Magyarországon Nagy László, Dienes Valéria, Mérei Ferenc, Várkonyi Hildebrand, Karácsony Sándor nagyon sokat tettek azért, hogy a fejlődés gondolata szinte mozgalmi erejű téma legyen a pszichológiában. A fejlődés azért kulcstéma, és ugyanilyen súlyú az iskola és a gyermek kapcsolata is, mert az optimista pszichológusok ebben látják a jövő zálogát. Gyógyítani, támaszt nyújtani kétségtelenül fontos a valamilyen zavarral jellemzett nemzedéknek, de még fontosabb kinyitni az új nemzedék szemét.

A hagyományosan *munkalélektannak* nevezett terület a XX. század során két nagy differenciáción megy keresztül. Ezek a differenciációk mind a munka világának átalakulásával kapcsolatosak. Az egyik differenciáció a hatvanas évektől jelenik meg. Hasonlóan ahhoz, ahogy a pszichológia egészét áthatja a számítógép inspirációjára is körvonalazódó kognitív szemlélet, megjelenik a mérnöki lélektan. A *mérnöki lélektan* egyik fő témája, hogy hogyan lehet tanulmányozni azokat az ember-gép rendszereket, ahol – és egy kicsit visszatérünk a XIX. századi avitt csillagvizsgálók világához, csak modernebben – az ember is egy sajátos lépés a műszerek világában. Egy vadászrepülő vagy egyáltalán egy repülőgép, egy atomerőmű vezérlőcsarnoka, egy villamos teherelosztó mind olyan helyek, ahol a sajátos műszerek és műszerekre való emberi reagálás óriási kockázatokkal bírnak. Ezeket a rendszereket, az itt megvalósuló optimalizációkat, hogy milyen legyen a legjobb műszerfal, milyen legyen a legjobb nyomógomb-elrendezés stb. kezdi el vizsgálni a mérnöki pszichológia, aminek azután sokaknál kognitív ergonómia lesz az új neve.

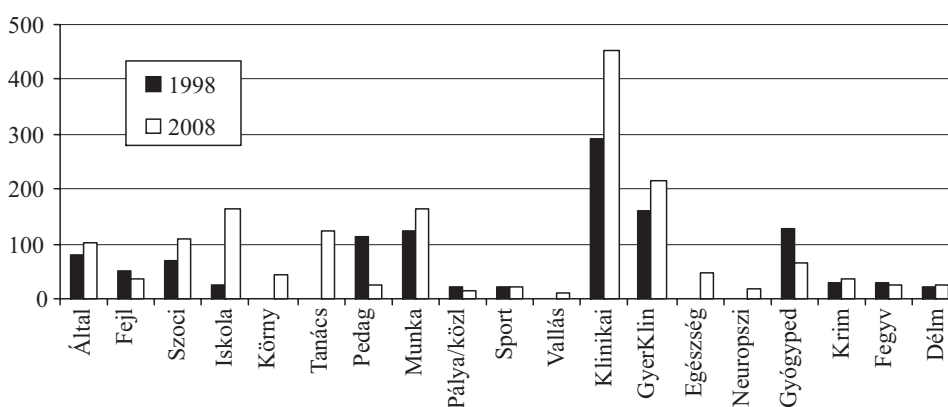
A munkapszichológia másik megújulási és kitörési pontja a munkaszervezettel kapcsolatos. A modern vállalatszervezet és munkairányítás hamarosan

észrevette, hogy sajátos összefüggések vannak a pszichológia, az emberek lehetséges paraméterei, a csoportirányítás és a vezetés problémái, valamint a vállalatok adminisztratív és termelékenységi hatékonysága között. Létrejön egy sajátos kölcsönhatás, amelyben a szervezetben működő ember jobb megértése lesz az egyik legfontosabb kulcskérdés a pszichológia jövőbeni alkalmazása szempontjából. Ez azért is kulcskérdés, mert mindannyian számtalan szervezetnek vagyunk részesei, számtalan módon reagálunk a szervezeti lehetőségekre, és ennek kapcsán az optimalizáció is több helyzetben vethető fel. Lehet beszélni optimalizációról úgy, hogy a szervezet elégedetlen a többiekkel, de lehet úgy, hogy a résztvevők elégedetlenek a szervezettel. A harmincas évektől, Kurt Lewin – híres autoriter – demokratikus vezetési stílusra vonatkozó kísérletei óta velünk van ez a dilemma, hiszen azok a kísérleti eredmények arra mutattak rá, hogy egy csoport sokkal jobb hangulatú és optimistább, ha demokratikus stílusú a vezetés, de monoton feladatoknál sokkal hatékonyabb autoriter vezetéssel. Az állandóan kísértő dilemma és kérdés: vajon a vállalat vagy az egyén érdekei-e az elsődlegesek a pszichológus munkájának meghatározásában?

És mi a helyzet nálunk?

Nagyjából követjük a nemzetközi trendet. A 7. ábra a *Magyar Pszichológiai Társaság* tagságában mutatja meg az utóbbi 10 év finomodását, az új szekciókkal. Ugyanakkor, mint a 8. ábrán látható, az arányok a mennyiségi változás közepette is megmaradtak. Nálunk is a klinikai-támogató hivatás dominál.

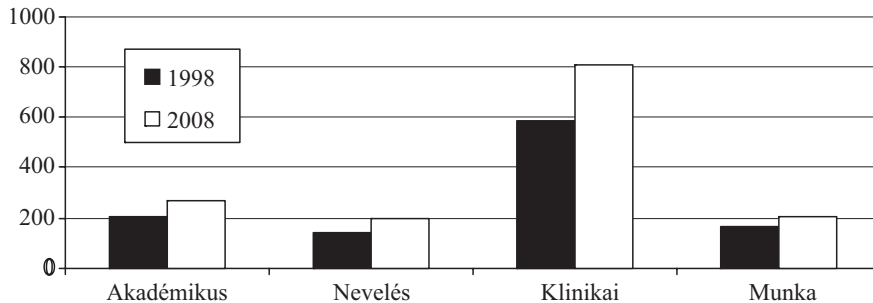

7. ábra. Az MPT szekcióinak létszáma 1998-ban és 2008-ban¹

¹ Köszönöm Bíró Editnek és Oláh Attilának az adatok rendelkezésre bocsátását.

PLÉH CSABA

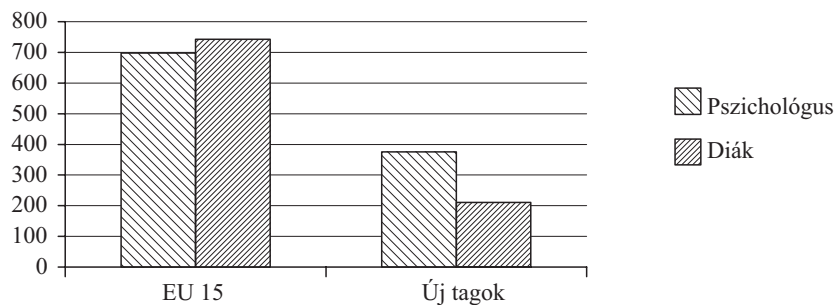

8. ábra. Az MPT-tagság létszámacsoportokba rendezve, 1998-ban és 2008-ban

Ki tanul pszichológiát?

A növekvő európai hivatásbeli igényekkel párhuzamos a képzési igények megnövekedése. Mint a 9. ábra mutatja, az EU 15 országaiban ez azt a paradox helyzetet teremtette már korábban, hogy minden adott pillanatban több a diák, mint a ténylegesen dolgozó pszichológus.

Hogyan állnak e tekintetben a magyarok? Jellegzetesen átmeneti helyzetben vagyunk. 2003-ban a 6 egyetemi képzőhelyen pszichológiában 2400 diák tanult, miközben a pszichológusok száma 2500 körüli. Vagyis átmenőben vagyunk mi is a több diák, mint a praktizáló pszichológus helyzetbe. A 2003-as adatszolgáltatásban Magyarország például még a második típusba sorolódott, ahol több a pszichológus, mint a diák. A 2004. februári évi MAB-adatszolgáltatások szerint 2354 diák tanult pszichológia szakon, ami megfelel ugyan az ábrán mutatott képnek, nagy kérdés azonban, hogy valóban ennyi diákra készültek-e fel az egyetemeken, s hogyan valósítható meg évi 500 diákkal a felsőbb évek készségközpontú eszménye.

9. ábra. Pszichológus egyetemisták és a dolgozó pszichológusok aránya 2003-ban az EU 15 és az akkor csatlakozó tagállamok között, 1 millió lakosra vetítve (Tikkanen, Pléh, 2003)

Milyen feszültségei vannak a hivatásnak?

Itt már csupán a hazai helyzetet kommentálom. A pszichológia hagyományos hivatásrendi helyzetében, mint főleg a tudományra bemutattam, a foglalkozások között is jellegzetes szövetséges-rivális viszonyok élnek. A pszichológia-pszichiátria-pedagógia-szociológia négyes például a fejlődési problémák megoldásában a versengések helyett együttműködésre van elhivatva. A pszichológia szerepe e téren a félelemmentes kezdeményezés kell legyen, levetkőzve a klasszikus kisebbségi érzéseit. Bonyolultabb a helyzet azzal, hogy mit kezdjen a pszichológia a terjedő „pszichológia menti” gyakorlatokkal, például a tréningiparral. A mai világban az ezzel szembeni fellépésünket sokszor leszólja a társadalom, bennfentes céhszerűséggel vádolva a pszichológiát. Mint a 2. táblázat mutatja, itt lenne mire hivatkoznunk, amikor világos jogi szabályozást szeretnénk. Az EU 25 országok kétharmadában világos a helyzet, egyértelmű a pszichológusi hivatás gyakorlásának jogi kerete. Amíg ez nincs meg, etikai elveinket csupán magunkra tudjuk vállalni, de senkire nem tudjuk rákényszeríteni.

Három olyan mozzanat van, amelyeket a mai világban a magyar pszichológiának is szigorúan képviselnie kell, hogy eleget tegyen társadalmi hivatásának.

1. *Az etikai elvek szigorú követése és ismertetése.* Ezek mögött sokszor sajátos társadalmi szerepkorlátozás is van. A pszichológus általánosságban az „egyén ügynöke”, sokkal egyénközpontúbb etikát képvisel, mint sok intézmény elvárna tőle.
2. *Képzetségi elvárások.* Itt nehéz küzdelmek várnak ránk az osztott képzési rendnek köszönhetően. A hivatás képviselőinek kell elgondolkodniuk azon, hogy hogyan lehet 5 éves alapképzést elvárni egy osztott rendszerű képzésben. Magyarán, tudja-e tartani a magyar pszichológia azt az elvet, hogy mesterszintre csak alapszinten is pszichológiát tanult diákokat enged be? Egy ehhez kapcsolódó nagy feszültség a mesterszint korlátaiból fakad majd. Mit kezd a társadalom az alapszinten végzettekkel?
3. *Szigorú kompetenciarend.* Mindegyik képzési szinten, beleértve a posztgraduális szakképzési formákat, végig kell gondolni, hogy hogyan tudja

2. táblázat. A pszichológus hivatás gyakorlásának jogi helyzete
(2003-as EU-adatok, Tikkanen, Pléh, 2003)

Ország típus	Van pszichológustörvény	Jogi előkészítés alatt
Régi EU (15)	10	Írország, Portugália, UK
10 új EU-tag	5	Málta
EU 25 (2004), van vagy készül	19	

biztosítani a képzés, hogy valóban készségalkotó is legyen. Milyen valós emberekkel való találkozást tudunk biztosítani például egy 150 fős alapszak évfolyamnak?

Ha azt akarjuk, hogy a hivatássá vált pszichológia betöltse küldetését, ezeket a kérdéseket nem megoldhatatlan gondnak, hanem igazi kreatív feszültségnek kell tartanunk. Hogyan tudunk egy szélesedő szerepű és terepű világban magasabb minőséget nyújtani úgy, hogy megőrizzük kompetenciáink méltóságát anélkül, hogy elzárkóznánk. Igazi szociális kreativitást igénylő feladatai ezek a sikeres hivatásnak.

Buda Béla sokat tett e kérdések világos exponálására. Három területen teszi világossá, hogy az interdiszciplináris leköteleződés nem szakmai félelmekből, hanem valódi együttműködésből fakad. Az egyik a pedagógia. Buda (1986, 2003) az iskola mentális elemzését igazi közös erőfeszítésként mutatja be. Hasonlóan komplexen láttatja úttörő munkáiban a pszichológiai, pszichiátriai és a pszichoterápiás kompetenciák viszonyát (Buda, 2004). S ő az, aki a kommunikációelmélet, a pszichiátria és a szociálpszichológia területén az interdiszciplináris együttműködés úttörője hazánkban az átfedő kompetenciák versenyztetése helyett a folyamatok megértését emelve ki (Buda, 1994, 2006).

Irodalom

- Ash, M. (1980) Wilhelm Wundt and Oswald Külpe on the institutional status of psychology. In: Bringmann, W. G., Tweney, R. D. (eds) *Wundt Studies* (396–421). Hogreffe, Toronto
- Ben-David, J., Collins, R. (1966) Social factors in the origin of a new science: The case of psychology. *American Sociological Review*, 31, 451–465.
- Buda B. (1986) *A személyiség-fejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Buda B. (1994) *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Animula, Budapest
- Buda B. (2003) *Iskolai nevelés – a lélek védelmében. Az iskolai mentálhigiéne alapelvei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Buda B. (2004) *Pszichoterápia*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Buda B. (2006) *Az empátia – a beleélés lélektana*. Urbis Könyvkiadó, Budapest (átdolgozott kiadás)
- Changeux, J.-P., Ricoeur, P. (2001) *A természet és a szabályok*. Osiris, Budapest
- Clark, K. A. (1957) *America's psychologists: A survey of a growing profession*. American Psychological Association, Washington, D.C.
- Frege, G. (1980) *Logika, szemantika, matematika*. Gondolat, Budapest
- Husserl, E. (1901) *Logische Untersuchungen*. I–II. Max Niemeyer, Halle

- Husserl, E. (1992) *A filozófia mint szigorú tudomány*. Kossuth, Budapest
- Husserl, E. (1998) *Az európai tudományok válsága*. I–II. Atlantisz, Budapest
- Kusch, M. (1995) *Psychologism: A case study in the sociology of philosophical knowledge*. Routledge, London
- Piaget, J. (1965) *Sagesse et illusion de la philosophie*. Presses Universitaires de France, Paris
- Piaget, J. (1967) A pszichológia, a tudományok közti kapcsolatok és a tudományok rendszere. In: Lénárd F. (szerk.) *A pszichológia új útjai: A 18. Nemzetközi Pszichológiai Kongresszus (Moszkva, 1966)* (36–57). Gondolat, Budapest
- Pléh Cs. (2000) *A lélektan története*. Osiris, Budapest
- Pléh Cs. (2008) *A pszichológia örök témái*. Typotex, Budapest
- Tikkanen, T., Pléh, Cs. (2003) *The situation of psychology as a profession and its training in the new incoming EU countries*. Kézirat a Leonardo-EFPA EuroPsy bizottság ülésére
- Wundt, W. (1913) *Die Psychologie im Kampf ums Dasein*. Engelmann, Leipzig

